

DR. VALENTINA DUKA (TIRANË)

DIASPORA SHQIPTARE E AMERIKËS DHE ÇËSHTJA E KOSOVËS NDËRMJET DY LUFTËRAVE BOTËRORE

Vendimet e Konferencës së Londrës të vitit 1913, që padrejtësisht e në mënyrë krejtësisht arbitrare lanë jashtë kufijve të shtetit të pavarur shqiptar Kosovën dhe trevat e tjera shqiptare, u përcollën me indinjtë e pikëllim të thellë dhe vunë në lëvizje të gjitha qarqet atdhetare si brenda trojeve tona etnike, ashtu edhe në diasporë. Në vorbullën e ngjarjeve tronditëse që rrodhën në Shqipëri, gjatë dhe pas Luftës së Parë Botërore, përpjekjet e forcave atdhetare në diasporën shqiptare në SHBA, të udhëhequra nga Federata "Vatra", u karakterizuan nga lufta për të rivendosur tërësinë tokësore të atdheut në kufijtë e tij etnikë.

Përvoja historike i kishte bindur intelektualët e shquar që drejtonin Komunitetin Shqiptar të Amerikës, si Faik Konicën, Fan Nolin, Kostë Çekrezin, Kristo Dakon, Kolë Tromarën etj., se asnjë lëvizje e kombeve të vegjël nuk mund të kurorëzohej me sukses në qoftë se ajo nuk gjente mbështetjen e ndonjë fuqie të madhe evropiane ose botërore. Sipas tyre, ishte pikërisht mungesa e kësaj mbështetjeje, e cila solli edhe tragjedinë kombëtare të verës së vitit 1913.

Në përputhje me këtë ide u ndërtua e gjithë strategjia e veprimtarisë së komunitetit në fjalë në mbrojtje të çështjes kombëtare për vitet që pasuan. Në këtë kuadër në Kuvendin e Jashtëzakonshëm të Federatës "Vatra", që u mbajt në Boston, më 17-18 korrik 1916, u vendos që të dërgohej një delegat si përfaqësues i shqiptarëve të Amerikës pranë vendeve evropiane, për të sensibilizuar opinionin evropian në mbrojtje të interesave kombëtare shqiptarë¹. Për të përfaqësuar Federatën Kuvendi vendosi njëzëri të dërgonte në Evropë Mehmet bej Konicën², i cili veprimtarinë diplomatike e filloi në vjeshtën e vitit 1916.

Në raportin e tij të parë nga Athina, ku u vendos fillimisht, M.Konica, pasi vinte në dukje përkushtimin e tij për mbrojtjen e interesave kombëtare, theksonte se momenti që po kalonte vendi kërkonte që "të gjithë shqiptarët e mirë, të kujdeseshin për të ardhmen e atdheut"³. Në këtë letër ai u propozonte gjithashtu drejtuesve të Federatës "Vatra" që të formonin një komitet të përbërë nga pesë burra të njohur e me autoritet, i cili do të vepronte në Evropë dhe do të luftonte për të fituar përkrahjen e Fuqive të Mëdha në dobi të çështjes kombëtare shqiptare. Sipas Mehmet Konicës, ky komitet do të kishte ndoshta atributet e një qeverie dhe "pas luftës ai do të kthehej në Shqipëri për të marrë në dorë drejtimin e vendit"⁴.

Veprimtaria dhe përpjekjet e Mehmet Konicës u përkrahën dhe u zhvilluan më tej nga dr.Mihal Turtulli, i cili në një letër që i dërgonte "Vatrës", në janar të vitit 1917, kërkonte që delegatit të ngarkuar prej saj për të vepruar në Evropë duhej t'i sigurohej një fond prej 40 000 dollarësh. Dr.M.Turtulli, ndërmjet të tjerave theksonte se çlirimi dhe e ardhmja e Shqipërisë vareshin edhe nga qëndrimi i shqiptarëve të Amerikës⁵.

Kërkesat e përfaqësuesve të shqiptarëve të Amerikës në Evropë u diskutuan në

mbledhjen e kryesisë së Federatës "Vatra", që u mbajt më 20 maj 1917. Mendimi i përgjithshëm i mbledhjes ishte se kjo organizatë duhej patjetër t'u përgjigjej pozitivisht kërkesave financiare të paraqitura nga të dërguarit e saj në Evropë. Aty u vendos që dita e dielë e 3 qershorit 1917 të shpallej "si dita e shpëtimit të të gjithë Shqipërisë", dhe gjatë saj do të punohej për të siguruar shumën prej 40 000 dollarësh. Të gjitha degëve të Federatës, si edhe të gjitha shoqërive të tjera fetare e kulturore, do t'u bëhej thirrje për të paguar secila nga 10 dollarë dhe për të kontribuar në sigurimin e shumës së kërkuar⁶.

Me vendim të Kryesisë, kryetari i Federatës "Vatra" Kol Tromara u drejtoi një thirrje të gjitha degëve të Federatës si edhe të gjitha shoqërive shqiptare në Amerikë, në të cilën ndërmjet të tjerave theksohej se, "ne mund ta shpëtojmë Shqipërinë nga robëria e copëtimit dhe t'i japim atdheut tonë lirinë dhe kufijtë e tij kombëtarë nga veriu, jugu dhe perëndimi. Ne mund ta zmadhojmë Shqipërinë e Konferencës së Londrës, duke përfutur nga Konferenca e Paqes copa të atdheut që na rrëmbyen fqinjët lakmonjës... Perëndia na zgjodhi ne, shqiptarëve të Amerikës si shpëtimtarë të Shqipërisë"⁷.

Në përkrahje të vendimit të kryesisë së Federatës "Vatra" doli edhe organi më i fuqishëm i shqiptarëve të Amerikës gazeta "Dielli". Në artikullin e botuar nga kryeredaktori i kësaj gazete, Bahri Omari, u bëhej thirrje gjithë shqiptarëve që t'i përgjigjeshin pozitivisht thirrjes për ditën e 3 qershorit. Ndërsa Fan Noli në atë kohë shkroi vjershën e bukur me titull: "Jepni për nënën"⁸, refreni lapidar i së cilës "mbahuni nënë mos ki frikë, se ke djemtë në Amerikë", mobilizoi të gjithë shqiptarët e kësaj diaspore rreth qëllimit të lartpërmendur. 3 qershori u kthye në një ditë feste ku qindra e mijëra emigrantë kontribuan në mbrojtje të çështjes kombëtare shqiptare⁹.

Federata "Vatra" i kushtoi një rëndësi të veçantë sensibilizimit të opinionit evropian në përkrahje të çështjes shqiptare. Për këtë qëllim Kuvendi VI i kësaj Federate, që u mbledh nga 1 deri më 12 korrik të vitit 1917, vendosi, ndërmjet të tjerave, që të shtonte numrin e përfaqësuesve të saj në Evropë. Përveç Mehmet Konicës, si delegatë të "Vatrës" pranë forumeve dhe qarqeve politike evropiane, u caktuan edhe Mihal Turtulli dhe Nikolla Kasneci. Në të njëjtën kohë Kuvendi miratoi edhe platformën për realizimin e së cilës do të punonin përfaqësuesit e saj. Në platformë u nënvizua se diaspora shqiptare e SHBA kërkonte nga delegatët që të luftonin për "të siguruar me çfarëdo lloj mënyre legjitime nga Fuqitë e Mëdha dhe Konferenca e Paqes një Shqipëri me kufijtë e saj etnografikë dhe me independencën mbretërore të plotë një Shqipëri për shqiptarët, politikisht dhe ekonomikisht, dhe t'i bënin të njohura të drejtat e Shqipërisë me anën e shtypit evropian dhe me anën e konferencave që do të organizoheshin në të gjithë botën e qytetëruar"¹⁰.

Kuvendi iu drejtua me një thirrje të veçantë Komunitetit Shqiptar të Amerikës, në të cilën kërkohej që të kontribuonin me të gjitha mjetet, materialisht dhe politikisht, për formimin e Shqipërisë së lirë dhe etnike¹¹.

Delegatët e "Vatrës" në Evropë, të udhëhequr nga platforma politike që miratoi Kuvendi VI i kësaj organizate, ndërhyjnë pranë qarqeve të ndryshme dhe organeve qeveritare në kryeqytetet e Fuqive të Mëdha evropiane për prezantimin dhe mbrojtjen e çështjes kombëtare shqiptare.

Në fillim të vitit 1917 memorandumit e parë, në emër të diasporës shqiptare të Amerikës, Mehmet bej Konica ia drejtoi sekretarit të shtetit të Britanisë së Madhe,

lordit Çerçill, gjatë takimit me të në Londër. Duke u ndalur në këtë fakt, gazeta "Dielli" do të nënvizonte me këtë rast se Mehmet Konica ka ditur shumë bukur t'u tërheqë vëmendjen e t'u bëjë të qartë zyrtarëve të Britanisë së Madhe për padrejtësitë që i janë bërë Shqipërisë prej diplomacisë evropiane¹².

Punën e madhe dhe të gjithanshme që zhvillonte M.Konica e vinte në dukje edhe mis E.Durhami. Në një letër që ajo i dërgonte Sevasti Dakos, ndërmjet të tjerave, theksonte se: "ju nuk e kini idenë, për vështirësitë e mëdha dhe për punën e mirë që po kryen Mehmet Konica. Jam çuditur se sa njerëz me influencë ka intervistuar ai për çështjen shqiptare. Ju duhet ta dini se këtu shumë pak njerëz kanë dëgjuar për Shqipërinë dhe se përkrahësit e serbëve dhe të grekëve janë shumë të fortë e të pasur"¹³.

Nga ana tjetër, intelektualët dhe elementët atdhetarë shqiptarë, që qëndronin në krye të Federatës "Vatra" në SHBA, luajtën një rol të rëndësishëm edhe për sensibilizimin e opinionit amerikan në mbrojtje të çështjes shqiptare. Drejtuesit e kësaj organizate, si në kuvendet, ashtu edhe në mitingjet e organizuara prej saj gjatë Luftës së Parë Botërore kërkonin me këmbëngulje që puna e Federatës të orientohej jo vetëm ndërmjet shqiptarëve të Amerikës, por edhe ndërmjet personaliteteve të njohura e me ndikim në jetën politike amerikane, me diplomatët, me intelektualët, me biznesmenët që jetonin ose vepronin në SHBA. "Tani erdhi koha, - thuhej në artikujt e "Diellit", - që t'i themi botës, se ne e duam Shqipërinë nën mbrojtjen e shteteve të mëdha dhe se e duam atë për shqiptarët"¹⁴.

Ndërkohë, në tetor të vitit 1916 Fan Noli, që mori pjesë si përfaqësues i Federatës në Konferencën e Kombeve të Robëruara, që u mbajt në Uashington, argumentoi nevojën e sigurimit të Shqipërisë me kufijtë e saj etnikë. Në fjalimin e tij ai nënvizoi se, "Shqipëria doli nga sallat e errëta të diplomacisë evropiane, pas një operete të gjatë dhe të zorshme, pas 9 muajsh. Copa të mëdha dhe të çmuara thjesht shqiptarë u shkëputën prej Shqipërisë iu dhanë Greqisë, Malit të Zi dhe Serbisë"¹⁵. Në të njëjtën kohë F.Noli u bëri thirrje pjesëmarrësve të Konferencës që të përkrahnin luftën e popullit shqiptar për kthimin e tokave shqiptare në gjirin e atdheut mëmë. Në korrik të vitit 1918 Fan Noli, po si përfaqësues i "Vatrës", u takua në përvjetorin e Shpalljes së Pavarësisë së SHBA me presidentin amerikan Uillson. Premtimit të presidentit të SHBA, që i tha se, "unë kam një zë në Konferencën e Paqes dhe atë zë do ta përdor edhe për të drejtat e Shqipërisë", ai iu përgjigj se "ai zë është i mjaftueshëm për Shqipërinë dhe ne do të jemi vdekërisht të gëzuar dhe fare të sigurtë për të drejtat tona"¹⁶.

Në prag të Konferencës së Paqes Federata "Vatra", përveç delegatëve që kishte dërguar në Evropë, kishte caktuar edhe dy përfaqësues të tjerë të saj pranë qeverisë amerikane në Uashington. Njëri prej tyre ishte shqiptarofili i shquar amerikan Tejlör Erikson, ndërsa tjetri ishte Kostë Çekrezi, veprimtar i dalluar i "Vatrës".

Në hullinë e misionit të caktuar prej kuvendeve të "Vatrës", të gjithë veprimtarët dhe përfaqësuesit e "Vatrës", kudo që ndodheshin, zhvilluan një aktivitet mjaft intensiv kundër pretendimeve shoviniste të shteteve fqinje ndaj Shqipërisë. Në të gjitha rastet ata ngritën zërin e kërkesës së ligjshme të popullit shqiptar për bashkimin e trojeve shqiptare etnike me shtetin amë Shqipërinë.

Edhe Partia Politike, që u formua në gjirin e diasporës shqiptare të Amerikës, më 22 janar 1917¹⁷ nga Sevasti Dako (Qiriaz), në themel të programit të saj kishte

luftën për krijimin e një Shqipërie etnike. Për të paraqitur programin dhe kërkesat e saj kjo parti dërgoi si delegatë të saj pranë Konferencës së Paqes në Paris Parashqevi Qiriazin dhe Mihal Gramenon.

Me fillimin e Konferencës së Paqes, në janar të vitit 1919, delegatët e diasporës shqiptare të Amerikës u vendosën në kryeqytetin e Francës, në Paris. Para se të shkonin në Paris dy prej delegatëve të këtij komuniteti, Mehmet Konica dhe Mihal Turtulli, morën pjesë në dhjetor të vitit 1918 edhe në Kuvendin Themelues të qeverisë së Durrësit. Kështu Mehmet Konica shkoi në Paris jo vetëm si delegat i Komunitetit Shqiptar të Amerikës, por edhe si ministër i Jashtëm i qeverisë së Durrësit, detyrë kjo që u miratua edhe prej kryesisë së Federatës "Vatra". Duhet të vëmë në dukje, se edhe në atë kohë, Mehmet Konica dhe Mihal Turtulli, të cilët u ngarkuan për të përfaqësuar në Konferencën e Paqes qeverinë e Durrësit, vazhduan të financoheshin prej diasporës shqiptare të Amerikës. Komuniteti shqiptar në SHBA vetëm gjatë viteve 1917-1919 arriti të grumbullonte në kuadrin e fondit "Për shpëtimin e Shqipërisë" shumën prej 150 000 dollarësh. Kjo shumë ishte mjaft e konsiderueshme për atë kohë, kur punëtori shqiptar nuk merrte më shumë se 10 dollarë në javë. Motoja që udhëhoqi fushatën e ndihmave në ato vite ishte se "kurbani që na kërkon sot perëndia e lirisë është paraja"¹⁸.

Përfaqësia shqiptare pranë Konferencës së Paqes një vëmendje të veçantë i kushtoi paraqitjes së programeve dhe kërkesave të ligjshme të popullit shqiptar. Në memorandumet e paraqitura për delegacionet pjesëmarrëse, ose që iu dërguan kryesisë së Konferencës gjatë muajve mars dhe prill, u parashtruan:

1. Të sigurohej pavarësia e plotë e Shqipërisë; 2. Të zbatoheshin në Shqipëri parimet e shenjta të kombësive; 3. Të prisheshin kufijtë midis Shqipërisë dhe shteteve të tjera të Ballkanit sipas parimit etnik¹⁹.

Faktet e mësipërme nxjerrin në pah pavërtetësinë e mendimit të shprehur në historiografinë zyrtare shqiptare të kohës së monizmit se Mehmet Konica, Mihal Turtulli etj., (grupi që përbënte fraksionin pro amerikano-anglez në Konferencën e Paqes) nuk dolën hapur para Konferencës së Paqes për të njohur shtetin e pavarur shqiptar²⁰. Mehmet Konica, në intervistën që i dha gazetës italiane "Corriere d'Italia" në mars të vitit 1919, u shpreh tekstualisht kështu: "Tërësia dhe indipendenca për të gjithë Shqipërinë. Kjo është baza mbi të cilën do të flasim në Konferencën e Paqes duke zhvilluar kërkesat tona"²¹.

Në lidhje me Kosovën, Mehmet Konica në intervistën e lartpërmendur shprehej: "Shqiptarët e kësaj krahine kryelartë nuk do të pranojnë kurrë që të ulin kohën nën zgjedhje të huaj. Ata nuk dëgjojnë zë tjetër veç zërit që vjen prej zemrës së tyre dhe nuk kërkojnë gjë tjetër veç që parimet e proklamuar për të gjithë botën të zbatohen edhe në vendin e tyre të pafajshëm"²².

Delegacioni i diasporës shqiptare të Amerikës pranë Konferencës së Paqes të Parisit, mendonte se rivendosja e plotë e të drejtave kombëtare njëzore të popullit shqiptar në çdo pjesë të truallit të tij pas Luftës së Parë Botërore ishte kusht i domosdoshëm për paqen dhe për stabilitetin e Gadishullit Ballkanik. "Në qoftë se do të mbeten prapë vende të paçliruara, -deklaronte Mehmet Konica, - paqja nuk do të zërë kurrë rrënjë në Ballkan"²³.

Delegatët e diasporës shqiptare të Amerikës iu shpërndanë pjesëmarrësve të Konferencës së Paqes dy libra në të cilat bëhej e njohur e kaluara dhe e sotmja e

popullit shqiptar. Njëri prej tyre titullohej: "Shqipëria në të kaluarën dhe sot", i shkruar prej publicistit të shquar Kostë Çekrezi, kurse tjetri kishte për autor Kristo Dakon dhe titullohej: "Shqipëria, kyçi i Lindjes së Afërme"²⁴. Ndërkohë që delegatët e diasporës shqiptare të Amerikës luftonin në Konferencën e Paqes në Paris, komuniteti shqiptar dhe veprimtarët e "Vatrës" në Amerikë zhvilluan një sërë veprimtarish në mbrojtje të interesave kombëtare të popullit shqiptar. Në një varg qendrash të rëndësishme urbane të Amerikës, si në Boston, në Nju Jork, në Xheimstaun etj., u organizuan mitingje masive, ku oratorë të ndryshëm, pasi theksonin padrejtësitë, por dhe të drejtat e kombit të tyre, kërkonin zbatimin e 14 pikave të famshme të shpallura prej presidentit amerikan Uillson edhe për popullin shqiptar.

Konferencës së Paqes të Parisit dhe presidentit Uillson iu dërguan gjithashtu peticione nga të gjitha shoqëritë shqiptare të krijuara në Amerikë, si shoqëria "Arsimi"²⁵, partia politike e Uoçesterit²⁶, kisha ortodokse shqiptare e Amerikës²⁷, shoqëria e parë e grave shqiptare në Amerikë "Shpresa"²⁸ dhe në to u kërkuar me insistim njohja e një Shqipërie të pavarur në kufijtë e saj etnikë. Duke bërë sintezën e këtyre kërkesave gazeta "Dielli" do të shkruante se në rast se këto padrejtësi të bëra në kurrizin e Shqipërisë do të përsëriten, në Ballkan nuk do të ketë paqe kurrë²⁹.

Është për t'u theksuar se diaspora shqiptare e Amerikës, edhe pse përbëhej në këto vite kryesisht prej emigrantësh ekonomikë të ardhur nga trevat e Shqipërisë Jugore, luftoi me të njëjtin përkushtim, si për sigurimin e kufijve etnikë të jugut, ashtu dhe të atyre të veriut të Shqipërisë.

Në këto vite në SHBA ekzistonte edhe një pakicë e vogël shqiptarësh të ardhur nga Kosova, të cilët, në fund të korrikut të vitit 1919, themeluan në Klivlent të shtetit Ohajo një shoqëri të tyre, që e pagëzuan "Shoqëria kosovare". Nismëtar për krijimin dhe kryetar i kësaj shoqërie, e cila është njëkohësisht edhe shoqëria e parë atdhetare e emigrantëve shqiptarë nga Kosova në SHBA, ishte Ali Vraniqi, një nga bashkëluftëtarët e Isa Boletinit e të Bajram Currit. Për drejtimin e kësaj shoqërie ishte zgjedhur edhe një pleqësi, anëtarë të së cilës ishin edhe Ali Loshi dhe Man Gojani³⁰.

Në ato vite veprimtaria e kësaj shoqërie nuk njohu ndonjë zhvillim të dukshëm, sepse nga pikëpamja numerike edhe emigracioni shqiptar nga Kosova në SHBA ishte i pakët. Kjo është, me sa duket, edhe arsyeja pse aktiviteti i kësaj organizate nuk gjeti pasqyrim në gazetën "Dielli" që ishte organi më i fuqishëm i diasporës shqiptare të SHBA, por dhe në organet e tjera që dilnin në atë vend.

Siç dihet, përpjekjet e mëdha të popullit shqiptar, të organeve të tij qeveritare dhe të komunitetit shqiptar të Amerikës etj., për njohjen e shtetit shqiptar në kufijtë e tij etnikë, nuk u kurorëzuan me sukses as në Konferencën e Paqes në Paris. Por, pavarësisht nga kjo, puna dhe veprimtaria e tyre e pandërprerë ishte një faktor shumë i rëndësishëm që pengoi planet për copëtimin e mëtejshëm të Shqipërisë.

Edhe pas vitit 1920, diaspora shqiptare e SHBA nuk i rreshti përpjekjet e saj për stabilizimin politik të Shqipërisë dhe për zgjidhjen e problemit kombëtar të popullit shqiptar. Kështu, në gusht të vitit 1921, "Shoqëria kosovare", së bashku me "Shoqërinë Çamëria", që u formua në SHBA, i dërguan Lidhjes së Kombeve një memorandum në mbrojtje të shqiptarëve të Kosovës dhe të Çamërisë³¹.

Në vitet 20, në disa rrethe të komunitetit shqiptar të SHBA u ngrit problemi i suprimimit të Federatës "Vatra", sepse, sipas tyre, ajo e kishte kryer tashmë funksionin e vet. Ky problem u bë objekt i diskutimeve të gjera si në kryesinë e Federatës, por

dhe në faqet e gazetës “Dielli”. Në përfundim të këtij diskutimi mendimi i përgjithshëm ishte se Federata “Vatra” duhet ta vazhonte edhe më tej ekzistencën dhe veprimtarinë e saj. Në një nga artikujt e botuar në gazetën “Dielli”, në të cilin mbështeteshin këto qëndrime, u theksua, ndërmjet të tjerave: “Po të mos kishim “Vatrën”, do të mundnim të bënim ato që kemi bërë për shqiptarët dhe Shqipërinë? Po të mos kemi “Vatrën”, do të mund të shpëtojmë vëllezërit tanë kosovarë e çamë që fati i la jashtë Shqipërisë? Po të mos kemi “Vatrën” do të mundim të përgatitemi për ditën e cila do të vijë një kohë për të mbrojtur ata që mbeten në flakur të huaj?”³².

Edhe grupet e tjera politike që u krijuan në radhët e diasporës shqiptare të Amerikës, në programet e veta i bënë jehonë luftës për sigurimin e Shqipërisë etnike. Kështu, në programin e Federatës “APA”, që u krijua prej Nolit, në fillim të viteve 30 dhe që grumbulloi rreth vetes të gjithë ata emigrantë, të cilët kishin pikëpamje antizogiste, ndërmjet të tjerave u theksua se: “Duam kufijtë etnografikë, duam veç Shqipërisë së Konferencës së Londrës edhe Kosovën e Çamërinë. Duam Shqipërinë me të katër vilajetet dhe të gjitha krahinat të banuara prej një shumice shqiptarësh”³³.

Po kështu edhe Federata “Vatra”, me gjithë problemet e brendshme me të cilat u ballafaqua gjatë viteve 30, në të tërë veprimtaritë e organizuara me raste të ndryshme kërkoi bashkimin e Kosovës dhe të Çamërisë me Shqipërinë.

1 *Kalendari i “Vatrës” i motit 1918*, Boston, 1918, f.59.

2 Mehmet bej Konica, lindi në Konicë, më 1873. Pasi mbaroi studimet e larta në vitin 1892, iu kushtua veprimtarisë diplomatike. Nga qeveria osmane u dërgua si konsull në Fiume, në Trieste, në Fire dhe në Korfuz. Me Shpalljen e Pavarësisë së Shqipërisë ai u caktua përfaqësues i qeverisë së Vlorës në Konferencën e Ambasadorëve në Londër dhe më pas u emërua ministër shqiptar në Athinë.

3 “Përparimi”, Nju Jork, tetor 1916, nr.5.

4 Po aty.

5 *Kalendari i Vatrës...*, f.63.

6 Po aty, f.62.

7 Po aty, f.64.

8 Po aty, f.62.

9 Po aty, f.64.

10 Po aty, f.60.

11 Po aty, f.68.

12 “Dielli”, Boston Mass, 4 janar 1917, nr.848.

13 *AQSH*, Fondi Parashqevi Qiriazi, dos.10.

14 “Dielli”, Boston Mass, qershor 1915, nr.457.

15 Po aty. 13 dhjetor 1916, nr.837.

16 Po aty. 9 korrik 1918, nr.1279.

17 Kanunorja dhe Rregulloja e Partisë Politike “Për shpëtimin dhe sigurimin e independencës së Shqipërisë”, Boston, 1917.

18 “Dielli”, Boston Mass, 18 dhjetor 1918, nr.1403.

19 Po aty. 28 prill 1919, nr.1509.

20 *Historia e Shqipërisë*, vëll. III, Tiranë, 1984, f.199.

21 "Dielli", Boston Mass, 12 mars 1919, nr. 1469.

22 Po aty.

23 Po aty.

24 K. Dako, *The Albania, Struggle in the old world and new*, Boston, 1939, f.60.

25 "Dielli", 27 qershor 1919, nr. 1610.

26 "Albania", Uoçëster, 5 qershor 1919, nr.59.

27 "The Adriatic review", Boston Mass, nëntor 1918, nr.3, f.103-104.

28 "Dielli", 1 prill 1919, nr.1487.

29 Po aty, 8 maj 1918, nr.1568.

30 Po aty, 29 korrik 1919, nr.1633.

31 United Committee of Kosova and Çamëria, memorandum and appeal to the league of nations, Boston, 1921.

32 "Dielli", 20 tetor 1921.

33 Po aty, 6 nëntor 1930.

